MODALITĂŢI DE FORMARE A TERMENILOR DIN MINERALOGIE

Viorelia PEREBINOS

CZU: 811.111`373.611:549 vioreliaperebinos@gmail.com

Dans notre recherche nous avons cherché à suivre la constitution des termes dans le domaine de la minéralogie, leur comportement sémantique, mais aussi l'intégration et le fonctionnement des termes dans différents contextes. Nous avons constaté que les processus de formation des termes minéralogiques sont la dérivation et la composition affixes. Le suffixe est plus productif que le préfixe; aussi le suffixe le plus productif est -it (minéral). Il était utilisé par les Grecs et les Romains pour former des termes minéralogiques reflétant la couleur, les propriétés, la composition ou l'emplacement du minéral (argentite, leucite, barytine, kaïnite etc.).

Primele dovezi ale formării mineralogiei ca ştiinţă independentă sunt lucrările lui G. Bauer sau Agricola (1494-1555), medic, metalurgist şi naturalist german: *Despre natura fosilelor*; *Despre minerit şi metalurgie*; *Despre originea mineralelor*. El este considerat părintele mineralogiei. În scrierile lui *Agricola*, pentru prima dată, mineralele şi rocile sunt clar separate. Printre primele sunt evidenţiate noţiuni ca *oxizi, săruri, pietre preţioase, metale* etc; o atenţie deosebită în caracterizarea mineralelor este acordată formei şi caracteristicilor, precum: culoare, strălucire, clivaj, duritate etc.

Termenul *mineral* provine de la cuvântul latin *minera* „bucată de minereu"; termenul *mineralogie* a fost folosit pentru prima dată în 1636 de către omul de ştiinţă italian B. Cesius (Caesius), în legătură cu ştiinţa mineralelor. Începând cu sec al XIX-lea, îşi fac apariţia un şir de studii privind denumirile şi originea mineralelor.

În cercetarea noastră, ne-am propus să urmărim constituirea termenilor, comportamentul semantic al acestora, dar şi integrarea şi funcţionarea termenilor în diferite contexte. Am constatat că procedeele de formare a termenilor mineralogici sunt *derivarea afixală* şi *compunerea*. *Sufixarea* este mai productivă decât *prefixarea*, iar sufixul cel mai productiv este ***-it*** (minereu). A fost folosit de greci şi de romani la formarea termenilor mineralogici care reflectau culoarea, proprietăţile, compoziţia sau locaţia mineralului *(argentit, leucit, barit, kainit, calcedonit* etc.).

Este necesar să remarcăm faptul că acelaşi sufix în diferite domenii ale ştiinţei are semnificaţii diferite. Dacă în domeniul mineralogiei sufixul ***-it***(***ă***) semnifică „minereu" (*aragonită, bauxită, pirită*), atunci în medicină semnalează o boală cronică (*hepatită, laringită, conjunctivită*).

Este interesant a menţiona printre termenii mineralogici lexemele formate cu ajutorul sufixului ***-it*** ataşat la *nume proprii*: *adamit* (Gilbert Joseph Adam, 1795-1881, mineralog francez, a descris multe minerale noi), *agricolit* (Georgius Agri-

cola,1494-1555, considerat părintele mineralogiei), *alexandrit* (Alexandru al II-lea, 1818-1881, ţarul Imperiului Rus) ş.a.

Identificăm, de asemenea, termeni formaţi prin ataşarea sufixului ***-it*** unor substantive proprii, denumiri geografice: *altait*, *andezit, antarctit, aragonit* ş.a.

O altă modalitate de formare a termenilor din mineralogie este ataşarea sufixului ***-it*** unor cuvinte din lexicul comun al limbilor greceşti şi latine. Aceşti termeni reliefează unele proprietăţi ale mineralului: *acantit* (*ἄκανθα* „ghimpe”), *acmit* (<*ακμή*„ascuţiş”), *eritrin* (<*ἐρυθρος* „roşu”), *grafit* (<*γράφω*„a scrie”), *hematit* (<*αίμα*„sânge”) ş.a. Se atestă şi termeni formaţi din lexicul comun din limba latină*: albit* (<*albus* „alb”), *ceruzit* (<*cerussa* „alb de plumb”), *corvusit* (<*corvus* „corb”) etc.

Multiple sunt cazurile când termenii mineralogici se formează prin ataşarea sufixului ***-it*** unor elemente chimice: *aluminit* (<aluminiu), *argentit* (<argint), *boracit* (<borax) ş.a.

De asemenea, prezintă interes termenii mineralogici care au în calitate de elemente componente ale termenului simbolurile chimice din tabelul periodic, derivate cu sufixul ***-it***, de exemplu: *asbecasit* (As, Be, Ca, Si), *babefphit* (Ba, Be, F, P, H), *banalsit* (Ba, Na, Al, Si) ş.a.

Derivarea prin sufixare se realizează şi cu ajutorul altor elemente derivative precum: ***-in*** „asemănător cu”: *acvamarin*, *aventurin, celestin, citrin, olivin, sapfirin, turmalin…;* ***-oid*** *„aparţine la …, ţine de…”* sau *„similar”* (acest element este considerat de unii cercetători sufixoid*: azoproid, cloritoid, feldspatoid, piroxenoid*); ***-an*** *„referitor la”: carnelian, celsian, lavendulan;* terminaţia latinească ***-um*** este folosită deseori pentru a forma termeni noi de la elementele chimice, de exemplu*: indium, iridium, platinum, selenium, tellurium* etc.

Mai puţin productivă este derivarea cu ajutorul prefixelor. În corpusul cercetat, am identificat prefixul negativ ***a-/an-*** în exemplele: *anortoclaz* (<ανορθόςκλάσσις „clivaj neregulat”), *azbest* (<α + σβένουμι „care nu se stinge”).

Nomenclatura mineralogică conţine termeni formaţi prin derivarea parasintetică, cu ajutorul prefixului ***a-/an-*** şi sufixului ***-it***: *anauxit* (<αν + αυξής „nu se dilatează”), *anhidrit* (<αν + υδώρ „fără apă”), *ahroit* (<α + χρώμα „fără culoare”), *anortit* (<αν + ορθός „care nu este drept”), *atelestit* (<α + τελετός „incomplet”).

O altă modalitate de formare a termenilor mineralogici este compunerea tematică. În cercetarea noastră, am analizat termenii mineralogici formaţi prin compunere tematică, ţinând cont de două criterii: criteriul semantic şi numărul elementelor de compunere. Pornind de la *criteriul semantic*, identificăm termeni mineralogici formaţi prin compunere tematică de la prefixoide şi sufixoide greco-latine: ***al-/alo-*** „altul”: *aloclazit, alofan*; ***clino-*** „pantă, înclinare”: *clinobisvanit, clinoclaz, clinoclor;* ***cripto-*** „ascuns”: *criptohalit, criptomelan*; ***epi-*** „aproape*”: epididimit, epidot, epigenit*; ***eu-/ev-*** „bun, bine”: *eucairit* „la momentul potrivit”, *euclorin* „de o culoare verde deschisă, bună”, *eucriptit* „ascuns bine” ş.a.

Un alt criteriu pentru clasificarea termenilor mineralogici este numărul elementelor de compunere. Ţinând cont de acest criteriu, distingem termeni:

a) monoradiculari: *acantit, acmit, alexandrit, aluminit*;

b) pluriradiculari binari: *actinolit, alvanit(aluminiu + vanadiu)*;

c) pluriradiculari ternari: *alumohidrocalcit* (aluminiu + hidrit + calcit), *cavansit* (calciu + vanadiu + silicat), *hexahidroborit* (hexa + hidrit + borit);

d) pluriradiculari cuaternari: *arcubisite* (argint + cupru + bismut + sulf), *calcurmolit* (calciu + uraniu + molibden + litos), *kafehidrocianit* (kaliu + fer + hidrit + cianid).

Începând cu anul 1959, IMA a stabilit reguli stricte în ceea ce privește înregistrarea unui nou termen mineralogic. Conform acestor prevederi, termenii noi trebuie să se ortografieze într-un singur cuvânt, să folosească sufixele și sufixoidele specifice mineralogiei (**-it, -lit, -oid** ș.a), elementele de compunere greco-latine fiind preferate altor limbi [1, p.3-16]. Actualmente, un termen pătrunde în nomenclatura mineralogică doar dacă este aprobat de Organizația Internațională a Mineralogilor.

Referințe:

1. NICKEL, E. H. The IMA commission on new minerals and minerals names: procedures and guidelines on mineral nomenclature. În: *The Canadian Mineralogist.* 1998, vol. 36, pp.3-16.
2. МИТЧЕЛЛ, Р С. *Названия минералов*. Москва: Мир, 1982.

Recomandat

***Adela MANOLII**, dr., conf. univ.*